

Иван Вазов

Една одисея из Делиорман

I

Периодът на безкняжието в България, настанало подир вторичното ѝ напускане от княза Александра Батенберга, заместен от Регентството, беше критическо и тежко време за новоосвободената страна. Политическите страсти в разтресеното от толкова смутни събития отечество бяха в пълен разгар. Едно злокобно умопомрачение, една атмосфера от полуда на умрази и ненависти опияняваше духовете и бе довела двете партии, на които тогава се делеше България, до крайни изступления, изразили се в кървави междусобици. На няколко места из страната пламнаха бунтове. Между тях най-важният бе русенският военен бунт, в късо време задушен от яката ръка на Регентството, който има за епилог безжалостната екзекуция в Русе на няколко видни офицери, герои от Сръбско-българската война.

Начало на бунт против властта на Регентството бе имало и в шуменския гарнизон. Той трябваше да иде на помощ на русенския, но не успя да направи това, а само даде законен повод на правителството за най-строги репресивни мерки, като изпозатвори и даде на военен съд уловените участници офицери на това несполучливо движение.

Един от тия участници, и от най-компрометираните, беше и офицерът – ние ще го наричаме – *Иванов*, офицер дребничък на ръст, но хубавец в своята блестяща униформа, с темперамент горещ и увлекующ се. Той едва сколаса да избегне от ноктите на властта, следователно и от военния съд и разстрелване, и се кри два месеца в зимниците на приятелските къщи, очаквайки сгодна минута да избегне из Шумен. Тая сгодна минута се представи тъкмо в един от последните дни на априлия. Чрез съдействието на приятели, които му доставиха граждански дрехи, паспорт, пари и файтон, той излезе из Шумен още по тъмно, преди зори, с намерение да бяга в Румъния. Делиорманецът файтонджия, юнак и събуден турчин, обеща да го закара невредим до границата. Те трябваше да минат през Делиорман по шосето, което отиваше до Ак-Кадънлар и оттам за към Силистра. Но понеже през Дунава беше опасно, то преди да влязат в Силистра, щяха да се отбият надясно по междуселски пътища, та да стигнат добруджанската граница. Освен гражданските дрехи и черната брада, която бе спуснал през време на криенето си, Иванов бе турил сини очила, за да стане още по-неузнаваем за ония, които го знаеха като голоблад офицер и случайно би го срещнали из пътя. В паспорта

си, с който беше снабден, тъй бе записан *Никола Папазов*, адвокат. Под това име и звание го знаеше файтонджият: Иванов бе счел благоразумно да не се открива на турчина повече. При всичките тия предпазителни мерки, премеждията през предстоящото двудневно пътуване не бяха избягнати: бяха възможни опасни срещи и изненади. Но Иванов се остави на съдбата си и на щастливия случай.

II

Файтонът беше вече далеко оставил зад себе си Шумен, без да срещнат жив човек, когато растящия утрен здрач обля с виделина околния кър. Шосето, набраздено със засъхнали дируги, лази няколко време из падина, а после се възкачи по нагорнище и излезе на един рът, туктам покрит с хрусталак. Там насреща им се мярна един конник. Сърцето на Иванова трепна неволно, той скоро се успокои, като съзря, че тоя конник бе един селски поп, разседнал тежко въз едно малко конче, натоварено с две пълни козени торби.

Попът мина край тях и поздрави Иванова с добър час.

– Дал бог добро, дядо попе... Пхюй, дявол! Срещнах поп – каза си той по-ниско, намръщен, когато попът отмина.

Турчинът се поизвърна. Той вероятно чу думите на Иванова.

– Поп, чорбаджи – поусмихна се той. – И ние не обичаме ходжа да срещаме, кога тръгваме на път. – Па, като видя недоволното лице на Иванова, каза:

– Но пак на добро ще е.

Иванов го погледна въпросително.

– Ти видя торбите му?

– Видях, та какво?

– Те бяха пълни, а срещнеш ли човек с пълен съд, вика се, добро е.

– Дай боже – избъбра Иванов.

Виделината, която се беше доста засилила, даде му сега възможност да види и турчина по-добре. Той беше исполин с широк гръб, лицето му беше четвъртито, кокалесто, със силно развита челюст, с малко чело и нос с широки ноздри. От това лице вееше сила и грубост. Неприятно впечатление правеха особено очите му, с лих и деблив поглед на хищен звяр, под рошави руси вежди, каквато беше и брадата му. Когато се подигнеше дрехата му, забелязваше се дръжката на кама, втъкната в широк червен пояс, а до нея главучката на един голям револвер. Стори се Иванову, че бе срещал друг път тоя турчин, но де и кога, не спомняше. Той не отдаде обаче внимание на това и не пожела да запита турчина.

Той не забележи, че в същия миг лицето на турчина се сепна: някакво очудване и недоумение се изрази по него, сякаш че той искаше да познае друг човек в Папазова; но си помисли, че се е припознал, и

лицето му придоби прежното си спокойствие.

След няколко време обаче той се обърна и го погледна втренчен, па заприказва:

– Чорбаджи, ти в Шумен ли се живееше?

– Се в Шумен – отговори Иванов.

– Адвокатин? – осведоми се пак турчинът.

– Да, Осман-ага.

– Лоши работи стават по вас: гоните се, биете се... не мирувате.

– Ще се оправи, Осман-ага. Къде се не случват такива кавги... А ти откога си в Шумен файтонджия?

– От два месеца, Николаки ефенди.

– Де си бил по-рано?

– Се в село.

След тия въпроси и отговори и двамата изново останаха под впечатлението, че пръв път се виждат и че не се познават.

Тих, прохладен ветрец лъхаше въз лицето на Иванова и бодреше конете, които пръхкаха. Утренното небе, лазурно и чисто, се усмихваше празнично на възродената пролетна природа; лястовички стреляха из въздуха своя игрив бяг, изпускайки ясни ноти въз главите на пътниците. Врабците прелитаха и цвърчаха като палави деца из зелените шубръки. Една невидима чучулига звънтеше високо във въздуха. Далечно отляво някои върхове от Камчийския балкан, увити в теменужен цвят, вълнуваха своите линии. Кърът наоколо пустинен, безлюден, но постлан със зеленини, чийто пролетен шар радваше очите ни.

Иванов се почувствува извънредно бодр пред тая широка и свободна природа, тъй различна от тесните зимници, дето беше се таил два месеци. Той въздъхна изшироко с гърдите си и почти че му се дошя да извика и запее. Но той се ограничи само с възклицанието: „Ох! свобода, свобода!“ Па извади папироска и запуши.

Турчинът, обърнат към него гърбом, караше конете си, без да се извърне вече. Иванов впиваше жадно поглед в хоризонта на север, образуван от ниските гористи хълмове на Делиорман, зад които ламтеше да префръкне час по-скоро.

III

Къде обед се озоваха в първите гъсталаци на Делиормана.

Иванов пръв път влазяше в тая непозната и тайнствена област. Делиорманът тук беше доста рядък, поизсечен, погрознял от опитомяването си. Тук-там по шосето срещаха левенти турци с волски кола или коне, които разменяха поздравления с Османа и отминаваха.

Ненадейно Иванов съгледа двама конни стражари, че се показаха отсреща. Гузен, както беше, той трепна, особено като позна, че тия стражари бяха шуменски. Единият, брадат, му се стори, че беше между ония стражари, които бяха го подгонили при избягването му из къщи. Той направи усилие да запази хладнокръвието си при тая неприятна среща. Той действително имаше нужда от хладнокръвие: стражарите приближиха с погледи впити любопитно в Иванова и като махнаха на турчина да спре, брадатият попита Иванова:

– Накъде отивате, господине?

– За Ак-Кадънлар – отговори Иванов.

– Какво дирите там?

– Аз съм тамкашен.

– Кой сте вие? Как ви викат?

– Михаил Едикуленски – назова се внезапно Иванов, без да знае как именно му дойде на ума такова име да си даде.

Стражарите го изгледаха внимателно.

– Едикуленски? – попита брадатият.

– Да, и ако искате повече – аз съм аккадънларски народен представител – рискува нова лъжа Иванов, пазейки с голяма мъка самообладанието си.

Положението ставаше натегнато. Стражарите размениха тихо няколко думи.

Иванов помисли, че го познаха или щяха да го познаят. В тоя критически миг дръзна нова и опасна лъжа:

– Утре тръгва за Ак-Кадънлар и приставът Ихтиманов. Вчера приказвахме с него.

– Защо иде в Ак-Кадънлар?

Иванов каза по-нисичко:

– Там се криел един от шуменските бунтовници. Моля, това помежду нас... Ихтиманов не можа да тръгне с мен днес. Довечера, като

стигнете там, поздравете го от мен.

После, като се приведе от колата към стражарите, каза още по-ниско, уж да не чуе турчина:

– Кажете на Ихтиманова да не слеза със стражарите си право в моята къща, както говорихме, но да се спре на ханчето край селото.

– На ханчето на Ивана Кюсето?

– Да, на ханчето на Ивана Кюсето – потвърди Иванов, който никога не бе ходил в Ак-Кадънлар.

– Аз там ще го чакам, за да му дам нужните сведения. Трябва да турим ръка на оногова, без да му дадем възможност да избегне или да се съпротиви с оръжие. Хай сега на добър час, господа. Поздравете Ихтиманова... Османе, карай! – извика той повелително.

Стражарите бутнаха конете си и тръгнаха нататък.

Осман плесна с бича своите и файтонът бърже отмина нагоре.

Пот изби по Ивановото чело. Той чак сега видя колко опасни и нелепи лъжи в страха си наизказа, без да мисли, несъзнателно. Ако случайно стражарите да знаеха кой е аккадънларския депутат – а той беше турчин, – Иванов бе пропаднал. Но добрата му съдба и изменената му външност, и дързостта му заблудиха полицейските хора. Той се спаси като по чудо.

След няколко минути той плахо се извърна и погледна крадишком назад. Видя, че стражарите се бяха спрели, гледайки насам. Те приказваха с живо махане на ръцете.

– Османе! Удрай конете! – извика той.

В тоя миг файтона се намираше на върха на една рътлина. От първия удар конете го понесоха надолу из стръмнината между две стени от гъсталаци. Като се озова долу, Иванов пак погледна. Стражарите се бяха върнали и от висотата, която току-що бе оставил, махаха насам и викаха:

– Хей, чакай там!

– Иванов, спри файтона!

Осман се извърна:

– Стражарите заповядват да спрем, чорбаджи!

– Карай, Осман, напред! – извика Иванов, разбрал, че спасението бе сега само в бягство.

Конете припкаха изново по шосето. Тук то правеше нагъл завой наляво. Трясъкът на файтона разбуди ековете на гората. При едно извъръщане Иванов видя през храстите на лещака, че двамата стражари се спускаха бързо низ стръмнината, идейки по дирите им.

Това забележи и турчинът.

– Ние, колкото да бягаме, ще ни стигнат-каза той.

Иванов бе впил очи надясно в гъсталака.

– През тая пътека са минавали кола – каза той, посочи пътеката надясно, що се отбиваше от шосето и влизаше в гъсталака. И без да даде време на смаяния файтонджия да отговори нещо, той изкрещя:

– Тук, тук влез!

Турчинът покорно възви файтона надясно и той потъна в дърволяка.

Стражарите препускаха тъкмо в завоя.

IV

Бежанците се озоваха в съвършена глухота.

Осман откара файтона още по-дълбоко из сенчестата пътека, па спря.

Той и Иванов се заслушаха. Иванов извади револвера си, готов да се брани и да стреля против стражарите. Но никакъв подозрителен шум не достигаше до тях. Нещо като конски тропот се чу зад дебелия завеса на гората, па изчезна в тишината ѝ.

– Отминаха напред – каза Осман.

– Да, отидоха – потвърди Иванов.

Сърцето му още силно биеше.

– Познаха те, чорбаджи?

– Познаха ме.

– Но одева не те познаха.

– Защото аз по-рано не носех брада и нямах тъмни очила, па и друга носия имах... Но дяволите, сетиха се... брадатият се сети.

– Това е лошо.

– Къде води тая пътека?

Осман назова едно турско село.

– Но ний няма да отиваме нататък, чорбаджи? – прибави той.

– Ние не можем вече да излезем на шосето – каза решително Иванов; – и от това село за къде се отива?

– За навътре из Делиормана пак, до други села.

– Може ли да се иде по тия пътища до границата?

– Страшно заобикаляне, Николаки ефенди, вместо два дена четири или пет. Па да ти кажа правото: да не излезе нашата работа „от трън та на глог“?

– Защо?

– Ние ще пътуваме се край дивички мюсюлмански села. А има всякакви хора, знаеш, между нашите турци...

– Предпочитам да ме убият турци, а не българи – забележи мрачно Иванов.

Турчинът се заслушваше.

– Стражарите, като видят, че са се излъгали – каза той – ще се повърнат и може да нагазят по дирите ни, макар че и други пътеки още се отбиват като нашата.

– Тогава карай, Осман, аз ще ти запламя четворно за труда.

– Не е за парите, Николаки ефенди: стига да избегнем от бедата, там е всичкото... Но нека опитаме... Ти си млад и добър челяк, защо да се оставиш да гинеш.

Осман каза тия думи просто, от сърце. И той сега трепереше за съдбата на Иванова, преди няколко часа неизвестен и чужд нему.

Той шибна конете и файтонът се задълбочи из Делиорманът. Иванов не без трепет се вглеждаше погълнат от тия усойни гори и самотии, диви вертепи на население саможиво и враждебно, на тайни пусии и хищнически инстинкти.

В една гъста и глуха гора, в тъмен дол, отбиха се от пътя, за да закусят и починат.

Когато хапнаха и запалиха цигари, Осман, след дълго усилено и напрегнато виждане в Иванова, който не забелязваше това, внезапно се обърна към него:

– Аз тебe гаче те познавам?

И той впи пламнали очи в офицера.

– Ти беше офицерин едно време, нали?

– Да! – отговори Иванов, като видя, че е безполезно да крие вече.

– Ти беше член във военния съд в Русе преди седем години, нали?

– Да, Осман-ага.

Осман се навъси.

– А ти познаваш ли ме?

– Не.

– Припомни си.

Иванов го гледаше зачуден.

– Не мога да се сетя кой си.

– Не помниш ли ти, когато съдихте един Дели Осман?

Иванов гледаше смаян.

– Тоя Дели Осман – викаха го още „Кеседжи“, вие го съдихте там за разбойничество и го осъдихте на седем години затвор в окови. Този Дели Осман бях аз.

Иванов измънка нещо, но гласът му загасна в гърдите.

Турчина продължи с набърчено лице.

– При разпита, помниш ли, понеже аз отказах упорито, ти скокна и ми удари плесница! Много си горещ!

Иванов гледаше изтръпнал. Сега той си припомни ясно това. Османовите черти му ставаха съвсем познати и гласът му също.

Осман продължи:

– Видиш, че има един аллах. Ти тогава когато ме осъждаше и затваряше къщата ми, нито ти минаваше през ум, че може да дойде един ден, когато аз да те съдя. Аз излежах затвора си и преди два месеца ме освободиха. Ето господ те предава в моите ръце.

Иванов слушаше тия грозни приказки поразен. За борба с тоя як като бик и въоръжен турчин, за самозащита той нито мислеше, нито се сети да земе револвера си, който беше в джеба му. Ако турчинът, вместо да го убие, се задоволише просто да го предаде на властите, той пак беше изгубен. Той извади портмонето си и го сложи пред него.

– Осман, тук са седемдесет наполеона, вземи ги. Пощади ме – каза глухо.

Осман блъсна портмонето и жълтиците се изсипаха на тревата.

– Не ща пари!

После прибави високо:

– Аз дадох в Шумен дума да те заведа здрав и читав до границата и ще изпълня думата си. Не се безпокой, чорбаджи. Хай да вървим!

Прехласнатият офицер не вярваше ушите си. Той каза покъртен:

– Благодаря, Османе! – и му стисна ръката.

Той не намери повече думи, за да изкаже душата си.

Скоро файтонът тръгна пак из делиорманските пущияци.

V

Делиорманът, из който ще бъде принуден да се скита нашият герой, е една от най-гористите части на България, най-рядко посещавана и най-малко познатата. Той зафаща голямо пространство в Източна България, между Силистра, Разград, Шумен, Добрич и добруджанската граница. Обширни и гъсти гори от тънкостволи дървета, лещаци и шубръки или големи дъбови лесове покриват голяма част от леко вълнистото делиорманско равнище – главно плещите и върховете на разлетите рътлини, що се вълнуват по всички посоки. В котловините между тях, извънредно плодородни, гората отстъпва място на разработени земи и тучни пасбища. При тях се гушат многобройни села, обитавани от турци къзълбаши, едър, як и трудолюбив народ, с първобитни нрави, фанатичен и на часове свиреп. След Руско-турската война много от тия села се запъстриха от колонийки български земледелци, пришли от Одринско и другаде, без тая примес да изменя обаче чисто мюсюлманския характер на тая област.

Колкото пътникът напредва навътре в Делиорман, той става по-див, горите му по-гъсти и по-глухи. Зелени гъсталаци, три-четири метра високи, като една непроницаема стена, заграждат от две страни пътя и цели часове закриват хоризонта от очите му. Често от някоя височина погледът му обфаща обширен кръгзор, напълнен от безчислени долини и рътлини дори до небосклона, покрити цели със зелени гори, прилични на талазите на разиграно море, на които никой друг предмет не разбива еднообразието на зеленината. По някъде, над вършъето се белее тъпия връх на минаре или се издигне димец из невидими комини – признаци на скрито в гората турско село. С лещациите, леските, габърите се чередуват гори от колосални, разредени дъбове, които образуват под шатрестите си клонаци хладни сенки. Рояци пойни птици пеят в листака, невидими славеи пролетес ронят своите кръшни, кристални рулади, кукувици кукат в дълбочината на леса и тия звънливи, сиротни и меланхолни гласове увеличават меланхолията на самотиите.

За жалост, тия зелени, плодородни и прекрасни краища природата ги е лишила от един най-ценен дар: липсва вода. Многобройните суходоли, които постоянно пресичат пътя, са безводни, никаква барица не ги освежава. Пътникът върви цели дни и слухът му напразно иска да улови шума на изворно чучурче или радостно клочене на течна водица из

долинките, от която да уталожим жаждата си. Населението се принуждава да прибира и използва в трапове дъждовната вода, за да пои себе си и добитъка. Пътникът среща край всяко село подобни водохранилища: те се образуват в наклонни долинки, на долния край заприщени с висок яз. Там дъждовните води се стичат и правят вир. Из него си черпи селото водата. Но скоро тоя вир от сушата и дневните пекове намалява и се превръща на мътна и кална локва, в която се огледва небето, също мътно и кално...

В същност, за българина пътуването из тия затънтени и зелени предели не е весело. Някаква навъсена самотност, суровост, отчужденост вее от тях. Самото име на Делиормана му звучи зловещо. Той си спомня, че в турско време, през цели векове, тия горища са били непристъпни, пълни с опасности за българина. И сега се белеят край пътищата надгробни камъни-паметници на убити там пътници християни. Той и днес минува там с известен трепет. Той знае, че е в България, че тоя остров от мюсюлмански свят е обиколен от български населения, че се намира под български закон и власт, при все това той се чувства самотен и чужд, и безпомощен в тоя край, дето невежеството, фанатизмът и расовата умраза против християните са запазили живота от освежителния лъх на прогреса и човешината.

При все това Делиорманът през 1880–1881 година си даде удоволствието да има история: той се възбунтува, заедно с Геновските турци, против българските власти, без никаква уважителна причина и с един див упорит героизъм дълго време дава отпор на пратените да го укротят военни сили. Бунтовнишки и разбойнишки чети шетаха из самотиите му, стреляха из пусии български стражари и войници. С голяма мъка драконските мерки на генерал Ернрота можаха да задушат това движение. Оттогава делиорманците се повърнаха към прежните си мирни занятия на работливи земеделци-скотовъдци и тишината, която владееше през векове в републиката им, се повърна пак. Но Делиорманът си вече спечели една страничка история.

VI

Останалата част от тоя ден пътуването мина без случки.

По залез слънце пътниците се спряха в едно турско село, за да нощуват. Понеже там не съществуваше хан, както и във всички турски села, Иванов намери гостоприемство в „одаята“. „Одаята“ се нарича там нарочно приготвената стая, в която преспиват, по право и безплатно, странниците. Тая странна добродетел на гостолюбието се съхранява и днес навред в турските селения, наред с фанатизма, затаената ненавист и предразсъдъка към християните.

Умореният пътник, който и да е, се настанява в „одаята“, без да иска от някого разрешение, без да го пита някой кой е и откъде е. Одаджи-ят турчин донася им вечер храна каквато може да даде общината, шъта им, прислужва им и заранта ги изпраща с благопожелание за благополучно пътуване, напълно доволен от бакшиша, който му оставят в ръката.

Ивановото гостуване обаче не мина съвсем безшумно. Благодарение на присъствието на файтона, рядко явление в тия затънтени села, около одаята му се тълпяха дечурлига-турчета, които не можаха да се начудят на тая лъскава черна кола. Посетиха го първенците и с дружелюбни думи разговаряха с него, докато той вечеряше, запитвайки го несмело и учтиво за занаятието му и причината, която го води през тяхното село. После го оставиха, като му пожелаха лека нощ и всяко щастие. Тия въпроси, задавани Иванову повече от учтивост, го туряха в мъчнотия. Той се представи за търговец на жита, пътующ за Ак-Кадънлар; но понеже той не беше вършил търговия, даваше забъркани обяснения на питанията на турците. Затова той реши за следующия път да измисли друго.

Той свърши скромната си вечеря от пържени яйца, мляко, сирене и чер ръжен хляб и си пи с наслаждение горчивото кафе, което му свари одаджиат. Той се приготви да си легне. Стаята беше с голи издраскани стени, с нисък потон и с прозорче към пътя. Два дъсчени мендера, постлани с рогозки, представляваха легла за пътниците. Преди да си легне, той се опита да заключи портата, но видя, че заключалката не работи.

– Осман спи отвън, няма нищо – каза си той.

Той сложи куфара в ъгъла на единия мендер, облегна си главата на куфара като на възглавница и се зави с палтото си. Макар че го

оборваше сън, той дълго време не можа да заспи, хапан от бълхи и дървеници, обязателни обитателки на всяка странноприемна стая на изток, която се почита. Той посегна да вземе папириска и да запуши. Внезапно вратата се отвори. Гостът, който се яви на прага, беше един стар дервиш, със сиводрипаво джубе, със сив плъстен каук на главата. На кръста му висяха разни кесии, кратунка за пиене вода, чибучка и други дреболии с неизвестно за Иванова назначение.

Дервишинът учтиво поздрави Иванова с добър вечер, седна на свободния мендер и взе полека да откачва разните висулки от гърдите си и да ги полага до стената.

Па се обърна към съседа си и го попита отде иде и за къде отива.

Иванов му отговори, каквото му скимна.

– Десницата на аллаха нека бди над тебе – каза дервишинът, като пълнеше чибучката си.

Иванов счете за учтивост да го пита от дека иде.

Дервишинът пухна с въздишка дим от устата си и отговори:

– От Бейрут.

– За де пътуваш?

– Бях на поклонение на текето при Масар-пашовата кория при Разград; сега отивам да се поклоня на гроба на Елия Ибрахим в Баба-Даа. Нека се слави името му в райските градини.

Но той докара в изступление Иванова, като му обади, че след поклонението в Баба-Даа тъкми да иде да се поклони на някакво прочуто теке в... Будапеща!

Иванов счете, че е доста тоя разговор, зажумя и поиска да спи. Понеже в стаята скоро се възцари пълна тишина, той неволно отвори очи, за да погледне какво чини другаряг му. Той го видя, че се молеше, коленичил на мендеря. Дълго време траяха диганията на ръцете при ушите, прикланенията чело до земята, мърдането на устните, изговарящи нечувани молитви. Лицето на дервишина сухо, изобразено с бръчки и жълто, при светлината на ламбицата, добиваше по-мъртвешки вид със своята ледена безжизненост. Но клепахите на Ивановите очи натегнаха и той се унесе в дълбок сън.

Той се събуди от някакъв глас в стаята, необикновен и непонятен. Видя дервишинът, че пак беше коленичил, и като си клатеше бюста, произнасяше високо и безбройно число пъти някакво възклицание, прилично на „ху“! „ху“!

– Ху, ху, ху, ху, ху, ху!

Очуден, Иванов впери втречени очи в дервиша, а дервиша,

клатейки се, сложил ръце на колене, мърдающ бледни, безкръвни устни все продължаваше уморителното, монотонното и безконечното свое „ху“! „ху“!

Стана му грозно и страшно тук. Той стана и излезе навън, седна на прага и дълго гледа в безлюдния мрак. Когато накрай дервишинът прекрати своите богомолни възкличания и си легна, Иванов влезе и стори същото.

VII

Рано сутринта, като отвори очи, той видя, че дервишинът бе изчезнал.

Пътуването и тоя ден мина благополучно.

Срещаха из пътя турци, все левенти, които не вдъхваха никакви опасения на бежанеца.

Повечето се здрависаха с Осман-ага приятелски сърдечно, като фърляха едни – небрежен, други – суров поглед на Иванова.

Понякога Осман спираше колата, за да размени някои думи с тях, и после се прощаваха с големи знакове на уважение и симпатия.

Въобщо, Иванов забелязваше, че Осман се радваше у срещнатите делиорманци на особена почит. Сякаш той имаше някакви титли за тяхното внимание.

Из черните бразди на нивите край пътя туркини по шалвари и без яшмаци садеха царевица, преведени о две. Но като забелязваха българина, спущаха се да си грабят покривалата или се затуляха зад шубърките по словетете.

На едно място из шумака излязоха въоръжени турци, с твърде подозрителен вид. Осман предупреди Иванова, че това са ловци, за да не се безпокои. Той се сприказа с тях твърде дружелюбно като със стари приятели. Иванов обаче по вида им по бе наклонен да ги вземе за панти. Може би те бяха и едното, и другото. Като гледаше тия диви затънтени места и тия подозрителни обитатели техни, той се питаше дали се е осмелил българин преди него да понесе главата си тука.

Стигнаха доста рано в селото, дете трябваше да пренощуват.

Тутакси дечурлига и селяни насъбраха се да гледат файтона, който спре пред „одаята“, убежището на Иванова тая нощ.

На седалището при малкото кафене до нея седяха неколцина турци. Те приветливо поздравиха госта. Иванов, по съвета на Османа, отиде при тях.

Темена, поздравления, взаимни поклони.

После учтиви запитвания по какъв случай челебият прави такава чест на селото им.

Иванов отговори, че е държавен инженер, пратен в Делиорман да прегледа местностите, отдето може да се изкара навън пивка вода чрез пробиване артезиански кладенци.

Той лъжеше без да мигне! Тоя отговор внезапно му спечели голямо съчувствие.

Такъв полезен човек, такъв важен чиновник не трябваше да остане да спи в одаята: предложиха му да заповяда в къщата на един от първенците, дето обикновено ношуваха околийските началници.

Иванов решително отказа да приеме тая любезна покана, но не можа да откаже на другата – да го поразведат из селото.

Вървейки така, селяните го спряха край селото пред една долина, заприщана с висок яз от долната страна. В образувания по тоя начин трап лъщеше се на дъното му една мътна и кална локва, в която се оглеждаше небето, мътно и кално също.

Това беше селското водохранилище, което дъждовете имаха грижата да напълват периодически с вода, нужна за хората и добитъка, и която от сушата и дневните пекове бе се намалила и преобърнала на тая локва.

И селяните убедително и с плачевен глас молеха инженера да не лиши тяхното село от благата на животворната струя, която щеше да бликне из пробития в бъдеще кладенец.

Иванов обеща това с готовност и за да ги увери, че няма да забрави, записа в бележника си името на селото им.

Това ги приведе във възторг. Поканиха го тогава да го заведат на сватбата на един от първенците. Той с големи мъки можа да избегне тая чест. Само сватбарин му остана да стане!

Той се върна при кафенето и завари Османа, че пие горчиво кафе.

Иванов беше изгладнял. Той попита Османа ще донесат ли скоро скромната му вечеря.

– Ще се позабави до половин час, инженер ефенди – каза Осман усмихнато, – докато бъде приготвена.

– Защо се бави?

– Готвят ти сега ястие в къщата на бея.

– Какъв бей?

– Бейт, при когото седеше одевае тука. Снощи вечерята ни беше много сиромашка, сега ще имаш и пиле, и аджем-пилаф. Пиле ще ти приготвят и за из пътя... Видя ли одаята? Тя е напръскана и пометена чисто... Мендеря е послан с меко шелте. После, като се усмихна лукаво, прибави:

– Николаки ефенди, лъжеш, ама майсторски лъжеш. Завчера депутат, вчера търговец, днес инженер, а утре видя-щем пак ще измислим нещо.

Иванов сам се чудеше на толкова метаморфози – необходимостта да лъже и прикрива личността си при всяка стъпка го уморяваше нравствено. Той бе принуден да внимава на всяко свое слово и действие, щото да хармонират с ролята, която си даваше. Това положение беше трагическо, въпреки привидния си комизъм. Вечеряха с Османа от бейските ястия. Когато свършиха и Осман го остави, той седна на мекото шелте на мендеря, донесено също от бейовата къща, с две чисти пухови възглавници и запали цигарата си. Вместо кадливата газева ламба, сега светеше спермацетова свещ на висок пиринчен свещник.

Тия икрами му причиниха мъка. Беше му ужасно съвестно. Боже мой, на колко безобразни лъжи ги дължеше той! Той проклинаше файтона, който му привличаше любопитството и вниманието на простодушните селяни. Как бе желал да остане незабелязан! Но като напук той дигаше шум около себе си.

Но той спа непробудно тая нощ на меката бейска постелка.

VIII

Призори те напуснаха селото.

Иванов се чувствуваше бодър, починал добре тая нощ след безсънието на миналата.

Понеже бе решил да пътуват се по междуселските пътища, файтонът правеше големи завои, пътят им ставаше тройно дълъг и Иванов с униние чу от Османа, че още две нощи ще бъдат гости на Делиорман.

Въпреки затътеността на тая покрайнина – понеже се намираха в сърцето на Делиорман – те пак срещаха пътни-цитурци, на чийто вид Иванов вече навикна: срещата им не му причиняваше вече първата тревога – той се чувствуваше под покровителството на Османа, който сега бе неговото провидение тука.

Като възлязоха по един горист рът, той видя с неволна радост един пътник българин, на кон, първият българин, що очите му зърнаха от два дена в тоя мюсюлмански мир.

Те скоро го застигнаха.

Българинът беше средна пораз човек, облечен в чистички шаячени френски дрехи, с кожена шапка на глава. Той се извърна и добра усмивка озари червендалестото му кръгло лице.

Иванов го поздрави дружески и махна на Османа да спре файтона.

Непознатият българин с искрено удоволствие се заприказва с Иванов. Излезе, че той бил жител в селото, дето трябваше да преносува, заможничък земеделец и търговец в селото, дето имало още и други пет семейства български – заселили се тук две години след Освободителната война. Бай Димо – тъй си каза името – се фалеше, че са добре, помиъкът им не е лош, със селяните турци се сговарят.

– Само ние не си живуваме – прибави той.

– Как? – попита Иванов.

– Ние, българите, и тука се ядем, господине, разделени сме на две партии.

– Как? Четири семейства и сте успели да образувате политически лагери? – очуди се Иванов.

– Българин без политика и без ежби може ли да живее? – усмихна се горчиво бай Димо.

Файтонът вървеше полека, успоредно с конника.

– Ами ваша милост, накъде тъй из нашите дивотии

делиормановски?

Иванов се беше приготвил за това питане.

– Отиваме за Добрич. Рекохме пряко да ударим, па затънахме из тия места.

Бай Димо го изгледа позачудено.

– Наистина сте затънали: кой минава оттука – никой. Ваша милост си от Добрич?

– Да.

– Чиновник?

– Да, чиновник.

– Да бяхте земали поне един стражар... Тук е див светът.

– Ние не се боим, чорбаджи – отзова се усмихнато Осман.

– Тogaва вие ще ношувате в наше село?

– Да. Има ли одая там? – попита Иванов.

– В одаята ли? Сакън, бълхи ще ви изедат... по-добре на улицата човек да легне.

После, като погледна Иванова дружески, бай Димо каза:

– Ако обичате, елате у мене... Ние толкова рядко виждаме българи по нашите места... ще ни е драго, господине...

Иванов благодари сърдечно и прие поканата.

– Как ви беше името?

– Никола Папазов.

– Драго ми е.

Слънцето вече захождаше, горите на запад ставаха тъмни и само върховете им се позлатяваха от слънчевите лучи! Хладен зефир люшкаше листата на дърветата. Конете, като чувствуваха, че приближава вечерта и почивката, с нова енергия продължаваха да вървят.

От едно ново възвишение мярна се селото в една котловина, с бялото си ниско минаре.

Там бай Димо разправи на другарите си де му е къщата, па се раздели от тях и се изгуби в дърволяка.

Осман поведе конете при една скудна барица, що се губеше из тревата, да ги напои. Той употреби дълго време за това нещо, понеже незначителната струйка бавно пълнеше кофата, за голямо нетърпение на изжеднелия добитък.

След половин час нашите пътници бяха в селото. Там лесно зърнаха Димовата вратня, пред която самият стопанин с усмихнато лице ги чакаше.

Когато колата им отиваше за там, от една улица изгърмя файтон.

На него стояха един българин и един турчин. Файтонът спря недалечно пред една къща, по външния си изглед българска: с прозорци над пътя.

Това позачуди Иванова. Какво дири друг файтон в това село?

Бай Димо ги посрещна радостно.

– Какъв е този файтон? – попита Иванов подир първите приветствия, като погледна назад.

В тоя миг двамата ония пътници слязоха от колата си и снеха вещите си.

– Ще ти кажа – каза усмихнат бай Димо, – заповядайте.

IX

Гостът бе посрещнат радушно от Димовото семейство; то състоеше от майката и жената Димова – последната здрава, черноока, с правилни черти невеста, – от един петнайсетгодишен юноша и едно момиче с голяма руса коса и босичко.

Той бе въведен на горния кат, в чиста стаичка, постлана с нови черги и с българска покъщнина по полиците, с бели завеси по прозорците.

Дадоха сладко, после кафе. Иванов се чувствуваше безкрайно честит в това покойно и гостоприемно българско кътче сред Делиорман, дето го приемаха като свой, като роднина.

Иванов пак повтори въпроса си за пристигналия файтон.

– Това е – каже насмехнато Дилю – кандидатът наш.

– Какъв кандидат?

– Нали ще стават скоро избори за народни представители?

– Ами турчинът кой е?

– Агитатор негов.

Иванов се поуспокои.

Димо продължи:

– Слязоха у Горанови. Той е кандидат техен, но не наш.

Нашият си е друг.

И бай Димо разправи, че днес-утре се очаква пристигането на друг кандидат, от партията на бай Дима.

Това съвсем малко интересуваше Иванов. Но бай Димо, очевидно, беше ярък политикан и ярък партизанин, макар и в дълбочините на Делиорманът. Както обикновено бива у нас, партийните страсти са по-живи, колкото по-глуха е провинцията. Той не престана да говори по злобата на деня – предстоящия избор в техния околийски център – и когато седнаха на трапеза.

Току бяха привършили скромната вечеря, вратата се тропна и влезе един стражарин. Той погледна към Иванов и му каза:

– Господине, вика ви старшият.

Иванов прибледня.

– Защо ме вика?

– Не знам. Той ще ти обади.

Димо не забележи смущението му. Той си обясни съвсем просто призоваването му в полицията.

– Идете, идете... разбрах, той ще ви похока.

– Защо? – попита Иванов.

– Защо сте тръгнали из тия места самички... Преди две недели наблизо обраха двама българи от Селим-тепе... Едного раниха... Става пакост и се отваря работа на полицията.

Но Иванов, под натиска на зловещи предчувствия, които не смееше да обади на домовладиката, стоеше като вдървен, без да знае какво решение да земе.

Но избор нямаше, трябваше да се покори на съдбата си. Той последва стражаря ням.

На улицата беше вече тъмно.

Полицейският участък беше на петдесетина разкрача от Димовия дом.

Иванов намери старшият, излегнат на мендеря. Той беше нисък и дебел човек, с наежени руси мустаци и остър поглед.

Старшият се поиздигна малко, вперил очи в Иванова, и без всяко предисловие го попита:

– Господине, какво дириш тука?

Гласът му беше груб, напран и повелителен, както подобава на един старши, който съзнава достойнството си, в едно място, дето сам е цар и господ.

Иванов му отговори, че пътува за Добрич.

Старшият го изгледа с презрителна усмивка.

– Кой си ти? Как те викат?

– Никола Папазов.

– От дека идеш?

– От Разград.

Старшият го гледаше недоверчиво.

– Та ти пътуваш за Добрич?

– Да.

– Кому ги продаваш тия краставици, господине? Оттук ли е пътя за Добрич?

– Аз оттук го избрах – отговори Иванов развълнуван.

Стражарят стана нервно.

– Ти мислиш, че имаш говеда пред себе си? – извика той. – Ти мислиш, че аз те не знам какъв си и що си?... Ти отде се познаваш с бай Дима?

– Из пътя се застигнахме и запознахме.

– И си гост у него?

– Прикани ме човекът и аз приех, за да не ида в одаята.

– Мълчи! – извика старшият гневно.

После се обърна към стражарина, който стоеше до вратата:

– Иване, затвори негова милост.

– Защо? – извика Иванов разтреперан. – Протестирам! Нямах право! Аз съм честен човек!

Под тия думи на негодувание той искаше да скрие ужасното вълнение, що го обзе. Той се чувствуваше погубен.

– Не, почакай, Иване! – каза старшият след кратко помисляне, па като се обърна към Иванова, каза му с повелителен тон, който не допуска никакво възражение:

– Слушай, господине, давам ти три часа срок, да се очистиш оттука... хай по-скоро натопи си цървулите! Ако те намеря една минута по-после, здрава кост няма да остане на тебе. Марш!

И с едно презрително тупване с крак в земята показва му вратата.

Иванов излезе на улицата смаян.

Той не вярваше на ушите си!

Той се мислеше пропаднал, вързан, пратен в Шумен, а вместо това го гонят оттука, дават му срок три часа, за да тръгне. Или сънуваше?

Х

На улицата се намери с бай Дима и му разправи каква е работата.

Димо веднага разбра.

– Ах, това магаре те взима за агитатор на нашия кандидат и затова те изпъжда – извика той.

– Как?

– Полицията държи страната на Чафаклиева... Добре че те не биха, господин Папазов.

Иванов си поотдъхна.

– Сега какво да правя?

– Тръгвай, тръгвай, приятелю – каза Димо, когато пак тръгнаха към къщи. – Но тоя произвол не трябва да оставиш без оплакване. Като стигнете на Мурсал-къой, ударете телеграфа на министра на вътрешните дела. В Мурсал-къой има телеграфна станция.

Иванов се раздели с Димо пред вратнята му и отиде да намери Османа, за да му разкаже какво се случи.

Той го намери в одаята, че вечеря с хляб и сирене.

– Благодарите бога, чорбаджи, че тая работа така се свърши – каза му Осман, когато го изслуша какво му са казали старшият и Димо. – И аз съветвам също: ще тръгнем оттука и да гоним Мурсал-къой.

– Ах! – извика уплашен Иванов.

– Какво има?

– В Мурсал-къой има телеграфна станция.

Осман го гледаше въпросително.

– Щом има телеграф – подзе Иванов, – от Шумен ще са съобщили на полицейския пост в Мурсал-къой да следи за моето случайно появяване, както ще да са известили и на всички други подобни постове в Делиорман, свързани с телеграфната жица!

Това разсъждение загрижи и Османа.

– Не можем ли да изобиколим това село? – попита Иванов потен.

– Никак. То е в клисура и пази едничкият път, който отива от тия места за границата. Има само кози пътеки отстриани, по баирите, но те пропадат в шумака и не изхождат никъде.

– Тогава аз ще ида право в капана – каза мрачно. Иванов.

Осман бе навел глава към земята.

– Имаме цяла нощ да мислим, и утре имаме цял ден – ще намерим

някое средство да минем и това последно митарство, па оттам – боже помози – за границата!

– Колко стражари има в Мурсал-къой?

– Със старшият пет обикновено, ако някой не е пратен нанякъде.

Осман се фана за челото.

– Чакай, одеве зърнах на кафенето един стражарин мюсюлманин, току-що бе стигнал от Мурсал-къой.

– Защо е дошел? – попита стреснато Иванов.

– Не за нас, бъди мирен: утре отива за Селим-тепе по работа. Аз приказвах, познати сме.

И Осман излезе.

Иванов чака около четвърт час в крайно безпокойство. Откак бе напуснал Шумен, видът и името на стражарин го правеха да трепери. Сивата стражарска униформа парализирующе действуваше на духа му.

Осман се завърна сериозен.

– Имаш право, Папазов ефенди – каза той глухо, – полицията в Мурсал-къой, както разбрах от думите на тоя стражар, наистина извардвала от два деня.

– Мене! – извика Иванов.

– И аз тъй мисля – каза Осман.

Иванов отиде у Дима, поблагодари го за гостоприемството и се прости с него.

По полунощ файтонът потегли из глухите улици на селото за към къра.

XI

На сутрешния ден пътуването следваше мълчаливо и мрачно из самотиите.

Беше къде пладне. Файтонът беше се гурнал в един сенчест и тесен път. Скудни слънчеви лучи пробиваха през листите и играеха по гърба на турчина и на конете му. Някои славеи изливаха любовните си копнежи в тишината на гората.

Иванов бе замислен, мълчеше и Осман. Те не бяха още нищо измислили ни тая нощ, ни днес, а продължаваха да отиват напред към злоещото село с телеграфа.

– Осман, кажи нещо? – обади се Иванов.

– Аз мисля още, Николаки ефенди – отговори турчинът, без да се обърне.

Настана пак мълчание.

Идеха отсреща и отминаваха, като поздравляваха Османа, турци по един, по двама или на тумби, отивайки за някой пазар.

И всичките надаряваха българина със странни, поочудени или враждебни погледи.

Тия турци бяха левенти, с прав и строен стан, с открити вълнести гърди – юнашко племе.

Файтонът мина край ново турско село. Както всичките други, то имаше покриви, настлани с ръжаница. На бездимните плетени комини стърчаха щъркелови гнезда, отдето прави щъркели, с дигнати към небето джонги, клепеха звънливо.

На една зелена наклонност край селото зееше широк и дълбок трап, крепен с яз от долна страна, а в дъното му едно мътно блато. Блатото беше образувано от водата на дъждовете, то очакваше нови, за да се допълни и освежи с пивка вода. Небето, мътно и прашно, се огледваше в повърхността му. Това беше селското водохранилище.

И оттук рояк дечурлига изскокнаха да гледат файтона. Осман навъсено ги пропъди с едно пляскане на бича.

– Ще слезем да починем в тая долинка и там ще си погълчим на сянка – каза той и отби конете наляво.

Файтонът слезе в долинката. Тя бе постлана със зелена морава и окръжена с тъмните сенки на дъбовата гора.

Седнаха на тревата и закусиха.

Настрани конете захрупаха сочната тревица.

– Аз намислих! – каза Осман, когато свършиха обеда. – Почерпи, чорбаджи.

– Кажи, Осман ага.

Осман се усмихна.

– Ама да ме слушаш.

– Да видим.

– Понеже не можем да сторим инък, то ние ще минем през Мурсал-кьой.

– Ще минем, но няма да отменим – каза мрачно Иванов.

– Трябва само малко дързост от ваша милост, повечко сербезлик.

Иванов го гледаше зачудено.

– Влез в Мурсал-кьой като министър.

Иванов го изгледа поразен.

– Ти гавриш ли се?

– Не се гавря, Папазов ефенди. Какъвто друг и да се представиш там: депутат, инженерин, търговец, френец, ингилизин, се ще те земат в участъка, за да те изпитват. Само министра няма да закачат.

– Но това е безумие – извика Иванов; – какво ще ми помогне, че ще се нарека министър, когато мене ме уловят и закарат вързан в Шумен? Старшият ще ми каже: „Министър ли си, господине, ние не знаем. Имаме заповед да арестуваме един господин като тебе, който пътува с турски файтон, с тъмни очила, със сиво сетре, с черна брада... Иди се разправяй с началството“.

– Ти очилата си махни и другото ще махнеш. Нали имаш други дрехи в куфара?

– Имам черен сюртюк и каскет.

– В това село ще хвърлиш и брадата.

– Как? Без брадата по-лесно ще ме познаят!

– Не се бой, стражарите от Мурсал-кьой не са от Шумен: някои са от Тутраканско, други от Добрич, а старшият е русчуклия. Аз питах за тях снощи оня мюсюлманин стражар... Па най-последно, който не рискува нищо...

Иванов го прекъсна.

– Защо предполагаш, че всичките тия полицейски хора са говеда, че са лишени от всяка досетливост и от ум?

– Ние ще заслепим очите им и ще замаем ума им, за да не се сетят даже да помислят, че не си министър.

– Кажи как?

– Както видиш из тия друми минават постоянно пътници и българи – едни от Мурсал-кьой, други за там...

– На, пак идат някои с коне.

И Осман се затече нагоре по ливадата и излезе на пътя, който се белееше между дънерите на дъбовете.

Иванов го гледаше замаян.

Той не можеше да се догади какво иска да прави Осман.

Скоро той видя, че изскокнаха двама конника турци, а след тях идеше още един конник в просто българско облекло. Осман ги спря и заприказва нещо оживено с тях и им сочеше към Иванова.

Осман се завърна усмихнат, когато пътниците, гледайки внимателно насам, отминаваха напред и се скриваха в гората.

– Какво говорихте?

– Тия са мурсалкьойци. След три часа ще занесат хабер в селото на стражарите, че иде министра там.

– Как! Ти каза вече?

– Друго не ни остана, чорбаджи. Тия мурсалкьойци ще прекосят направо, те ще стигнат преди нас. Стражарите на препусканица ще дойдат да те пресрещнат, помни ми думата. Тая нощ ще ядем баклава.

– Дявол, дявол! Сега министър ще стана!

И Иванов се простря на тревата, склучи ръце на главата и се замисли.

Осман му прекъсна мечтанията, като му обяви, че ще иде в това село да закрепим разхалтавените подкови на конете.

Па ги поведе нагоре по стръмнината.

XII

Иванов остана легнал на гърба си, вперил очи в небето.

Наоколо му се издигаха по стръмницата високите дъбове и фърляха големите си сенки по наклона на моравата. По-нагоре, през дънерите им, той видя, че рътовете се покриват от непроницаем гъсталак, в който вероятно живи същества не влизат. Мълчанието бе пълно тука. И то, и гората имаха нещо грозно, зловещо. Иванов се почувствува много осамотен тука и неспокоен. Лоши мисли му дойдоха. Османовото завръщане се забавяше и той нетърпеливо поглеждаше посоката, отдето турчинът трябваше да се завърне. После стана и заходи по моравата, назад-напред, между файтона и дънерите на първите дъбове. Той пак вдълбочи очи в тоя задрямал лес, истински вертеп на изненади, пусии и опасности. Минаха му неволно през ума два стиха от Козлова, четени някога в поемата му *Хайдут Сидер*:

Не смей птичка да префръкне,
нито пътник да замръкне.

Внезапно наляво в сянката между дънерите очите му забележиха, че мърдат някакви фигури. Той от пръв път ги зе за добитък, но веднага съпикаса, че това бяха хора с гъжви. Те седяха на стотина метра от него на брой трима или четирма души. Те имаха вид на човеци, които дебнеха и не желяеха да бъдат видени.

– Що значи това? – попита се Иванов.

В същия миг четворицата делиорманци наставаха и се запътиха на сам. Перспективата ли, страхът ли бе причината, но те се сториха Иванову цели великани, сякаш дънери на дъбове, които се движеха. Той се върна бързо към файтона, като че близостта на файтона го туряше на закрила от опасността.

Делиорманците го приближиха и поздравиха.

– Чорбаджи, накъде? – попита го единият.

– За Мурсал-кьой – отговори Иванов, мъчейки се да остане спокоен.

– Имаш ли цигари, да запалим по едно цигаро? – попита друг.

Иванов им поднесе табакерата си, но папироска зе оня само, който поиска.

Първият, който бе заговорил, троснато пряко му каза:

– Челеби, имаш ли пари?

– Защо питаш?

– Защото ми дотрябвах, заеми ми.

– Имам малко, колкото за път, и не мога да заемам никому.

– Тук какво има – каза друг, като пипна куфара във файтона му.

– Няма нищо – отговори Иванов и устните му по-бледнях.

Двама турци едновременно бръкнаха в джебовете на сетрето му.

Иванов се дръпна силно.

– Тоя гявурин не е разумен – каза първият турчин, който му бе искал пари и който изглеждаше да е пръв между другарите си. – Който стъпва в Делиормана, плаща данък. – После, като се извърна към другите, извика:

– Хайде, другари, каквото рекохме, това да стане.

Двамата се спуснаха и уловиха яката Иванова за ръце.

– Хайде, чорбаджи, да повидиш по-добре нашите места. Кротко, кротко, не се дърпай – и те с неодолима сила го повлякоха нагоре към гората.

Иванов бе изгубил присъствието на духа. Гласът му се изгуби, лицето му бе побледняло като платно.

Третият понесе куфара.

Главатарят тръгна отзади. Сега и петимата вървяха мълчаливи, като сенки.

– По-скоро, по-скоро! – извика главатарят, понеже се чу отнякъде конски тропот.

Тропотът се чуваше по-ясно и Осман се показа с конете из гората. Неговото зорко око веднага разбра работата, той се спусна в долината, като викаше с висок глас:

– Ей, османлар, накъде?

Делиорманците се извърнаха, те бяха вече при самата гора с Иванова.

– Дели-Осман-Кеседжи! – изкряска главатарят им. – Пущайте бре!

В същия миг турците пуснаха Иванова, фърлиха куфара, който се търкулна из стръмнината, и изчезнаха из гората.

Иванов, който мислеше, че сънува, дойде насам, бледен и разтреперан. Но той не можеше да продума ни една дума.

– Кяраталар! – извика Осман, като гледаше към гората с револвера в ръка.

После се обърна към Иванова и му каза:

– Завърнах се навреме, челеби, а то щях насмалко да се забавя при налбантина, за да тури нови гвоздеи на друго едно петало, и тогава Мурсал-кьой нямаше днес да посреща български министър.

Иванов подойде в себе си.

– Ти се много уплаши, челеби?

– Изповядам това.

– Седни сега да изпушим по една цигара, да си починем и поуспокоим.

Те седнаха.

– Не е ли опасно още тука? – каза Иванов.

– Бъди без грижа – отговори турчина, като му повръщаше кибритената кутия.

Иванов го гледаше смяно. Той се чудеше как самото явление на Османа вдъхна на разбойниците такъв страх.

– Тебе те познават по тия места?

– Трябва да ме познават. Кокошарите са такива. Видят, че някой ги завари в престъплението им, бягат.

Но Иванов не остана удовлетворен от това пояснение. Нему му остана впечатление, като че турците особено се боеха от Османа. И после, въпреки току-що избягнатото премеждие и вероятната още близост на турците в гората, това спокойствие, тая сигурност на Османа?

Осман бе станал и впрягаше конете.

– Ние полека-лека да пъплим, чорбаджи – каза той. – Оттука ще ходим по нагорнище, та конете да се не заморяват много. Но ела да ти вземем берберина брадата.

Осман поведе конете по стръмнината, за да се намерят на оставения по-рано друм. Иванов изпращаше много плахи погледи на чаровната и страшна долина, додето я затулиха селските плетища.

XIII

Нашите пътници пътуваха вече няколко часа, минавайки ту през гъсти гори, които им държаха постоянна сянка, ту през открити места, дето изсечените гори бяха отстъпили място за разорани ниви, сега покрити с ярко зелени злакове, украсени тук-там с уединени дървета, под които почиваха малки стада овци и кози; ту край или през мюсюлмански села с пусати улици и слепи, без прозорци, стени; ту се спущаха във весели зелени долинки, за да се изкачат пак на горист рът, следвайки капризното лъкатушене на първобитният и нескончаем друм, който шареше произволно тия делиормански местности, се по-картинни и по-разнообразни в своята затънена дивота.

Беше вече икиндия, слънцето прежурияше, листакът стоеше неподвижен в задрямалият въздух. Задухата се въцаряваше и под сенките. Конете поимаха трудно и трудно влачеха вече колата, на които седяха омълчани и полузадрямали Иванов и Осман. Североизточната част на небето се застилаше с облаци.

Осман се обърна към Иванова:

– Ще имаме дъждец – каза той. – Та и трябва дъждец.

Като да потвърди думите му, една глуха гръмотевица проехтя над тях и дълго се продължи в ековете на гората.

Внезапно силен хлад освежи пътниците и клоните се залюшкаха с един свеж, ободрителен шум. Цялата гора зашумя екливо. Заглушителният вой на листата идеше, заглушително гръмлив и страховит, като че това бяха забучали вълни на едно развълнувано море.

– А може да имаме и буря – забележи Осман, – тоя вятър ще ни я доведе.

Вятърът се усилваше и клоните се превиваха и плющяха над главите на пътниците.

– Не сме ли близко до някое село? – попита Иванов.

– Няма близко село. Ще се подслоним от дъжда, дето намерим и както можем.

Закапаха едри капки дъжд, светна се и се изгърмя.

Конете, навирили уши, трепнаха и подплашени се отбиха настрана, като че искаха да се фърлят в дълбочината наляво от пътя.

– Единият ми кон се плаши от гръмотевица – забележи турчинът недоволен, – дявол го зел. Трябва да поспрем тука, додето мине бурята,

за да се не халосаме в някоя пропаст.

А бурята почна. Силни гърмежи, предшествувани от светкавици, зацепиха въздуха. Осман слезе и застана пред конете, за да успокоява плашливия. Те се улучиха под широките клони на един дъб. Дъждът заплющя, клоните зашумоляха плачевно. Но само редки капки пробиваха гъстият шатър на дъба. Застигнаха ги пътници делиорманци, яхнали на малки коне и наметнали юмурлуци, които също се подслониха под дъба.

Иванов, останал под дигнатия гюрюк на файтона, слушаше веявицата и шумът на дъжда, пресичани от трескавици.

Турците до самият дънер се разговаряха с Османа и Иванов видя, че той пак показваше към него. Турците се извърщаха и навождаха да погледнат вътре във файтона с някакво особено изражение по лицето.

„Вероятно искат да видят министра“, прошепна си Иванов.

Бурята утихваше бързо и отминуваше на запад. Дъждът се разреди. Конниците турци изчезнаха. Иванов видя изпод гюрюка големи сини острови по небето, което до одева беше съвсем потъмняло. Дъждът съвсем престана и турчинът свали гюрюка.

– Пътят се разкаля и ние още по-мъчно ще вървим – каза той, – но пак ще стигнем навреме в Мурсал-кьой.

– Накъде отиваха тия турци?

– За там.

– Ти ме сочеше на тях?

– По-хубаво стана. Те ще стигнат преди нас, защото ние ще се позабавим, и ще обадят, че иде министърът.

– Аман, Осман! Ти насила ме направи министър!

– Какво ще правиш, нуждата кара и мечката да играе хоро, без да й се ще. Ние трябва да те занесем здрав и читав там, задето обещахме на твоите приятели.

– Но какво ще кажат твоите мурсалкьойци? Министърът без свита, без един стражарин поне из тия диви места?

– А, това ти намисли, чорбаджи, как да им го изтълкуваш.

После, като се усмихна, прибави:

– Аз мислих и за това и казах на селяните, че ти имаш обичай никога в пътуването си да не зимаш със себе си чиновници, чунким народа се стеснява пред тях да си изкаже свободно болките на министра.

Файтонът пак тръгна под мокрите клони, от които капеха още дъждовни капки.

XIV

Изтегнат в колата лениво, при еднообразния шум на колелетата Иванов се задълбочи в мечтания. През ума му минаваше цялата редица приключения, страхове, тревоги, изпитани от четири дена насам. Тия четири дена бяха по-пълнени с такова множество силни и нови ощущения, щото му се чинеше, че беше живял през туй време много повече.

Слънцето наваляше на запад по съвсем чистото небе, когато пътниците от един рът съгледаха далеко бялата мечет на Мурсалкьой, задънено под един висок рът, покрит с черна гора.

Иванов из пътя беше извадил из куфара си и облякъл черния сюртук, а на главата му вместо черната капела, стоеше каскетата. Той нямаше брада.

Тая промяна във външността беше направена от предпазване, за да не влезе в Мурсалкьой в каяфета, в който го бяха видели конните стражари и вероятно бяха го описали в депешата си до Мурсалкьойската полиция.

Дърволякът изново затули от очите им селото.

Ивановото вълнение растеше на всяка минута. Той пак беше се заприказвал с Османа за драмата или комедията, която щеше да разиграва, когато колата ги изкара пред едно открито място и там от една полуразрушена постройка, колиба или хан вероятно, изскокнаха на пътя трима стражари, бързо отвързаха три коня и се понесоха насам. Из пръв път и двамата пътници трепнаха от това ненадейно явление, но веднага разбраха, че тия полицейски хора идеха към тях с най-благ и честни намерения.

Иванов спря файтона, когато те съвсем приближиха. Троицата стражари спряха и туриха ръце под козируг, старшият малко по-напред.

– Старши – обърна се Иванов към последния, – колко души сте на поста в това село?

– Обикновено троица души, господин министре, но от снощи се увеличихме с двама души още, по заповед на ак-кадънларския околийски началник.

– Нещо особено ли се е случило в селото?

– Не, очакваме един господин, който може да мине през село, за да го арестуваме.

Иванов се намръщи.

– Тогава вий зле правите, като сте напуснали поста си, да посрещате мене.

– Дълг имаме, господин министре, да ви придружим до селото. Извинявайте! – После старшият прибави:

– Пътника, когото дебнем, може само от тоя път да дойде.

– Тъдява стават ли пакости?

– Всичко благополучно, господин министре. Лошо нищо няма.

Иванов си припомни своята случка с разбойниците и се усмихна...

– Ти от дека си?

– От Тутракан.

– В Шумен бил ли си?

– Не, господин министре.

Иванов попита другите двама стражари:

– Декашни сте?

– От Ак-Кадънлар – отговориха те.

Иванов махна с ръка. Те се обърнаха и препуснаха конете към селото. Файтонът затрещя подир тях.

Осман се извърна и погледна Иванова със знаменателна усмивка.

Иванов го погледна без усмивка, сериозен. Той сега беше цял съредоточен в себе си, занят да изиграе добросъвестно важната си роля на министър.

Той едвам сега се договеди, че не бе се спрял върху въпроса: какъв министър да се представи. Той си отговори, че трябва да влезе в кожата на министър на правосъдието: в това ведомство той се чувствуваше по на здрава почва, не рискувайки да бъде уличен в незнание и да се забърка. Той даже на вид приличаше малко на министра на правосъдието.

Селото пак се показа. Стражарите препускаха пред министра и предаваха на неговото шествие по-голяма тържественост.

Осман пак се обърна към него. По широкото му кокалесто лице светеше щастливо изражение.

– Чорбаджи – каза той, – тъй излезе, както думаме. В село тая вечер ще ядем аджемски пилаф и баклава.

– Осман, аз не съм вече чорбаджи, помни това.

– Нямай грижа, министър ефенди.

Файтонът продължаваше да напредва.

Пътят отиваше по права линия към селото, пресичайки зазеленелите ниви, които зафащяха голямо пространство от двете му страни. Селото растеше постоянно. В него се отличаваха вече, освен мечетът с минарето си, и две-три още по-високи къщи, с керемидени покриви;

останалите изглеждаха прости селски къщи, покрити със слама. Съзираше се и плетът, който опасваше селото, а зад него се очертаваше и просекът на бърдото, който образуваше клисурата.

На околовръст по хоризонта – се грандиозната рамка на зелените гори.

Дедето Иванов обгръщаше общия вид на панорамата, Осман му посочи пътя край селото. Там бе почерняло от хора. Много пъстри цветове: червени, зелени, сини, които шареха тълпата, показваха, че там са излезли по-заможните селски първенци в своите премени. Най-напред се забелязваха останалите в селото двама конни стражари, които разбутваха множеството, за да отворят по-широко път на министра. Когато файтонът приближи до тълпата, Иванов заповяда на Османа да спре, за да може да приеме знаковете на почитание от селяните.

Около десетина белобради старци, що носеха цветните джубета, направиха темена и се поклониха ниско. Другите турци само назъртаха любопитно зад тях.

– Ура! – извика се там.

Тоя вик нададоха двамата стражари: те по привичка или по служебна обязаност даваха тона на тълпата; но никой им се не отзова и тяхното възклицание угасна сиротно и дрезгаво без отзив. Турците нямат обичай да викат „ура“ в такива случаи и да проявяват възхищението си с шум – нещо несъвместимо с тяхната природна флегма и дух на благочиние и дисциплина.

Иванов слезна и подаде ръка на един стар с достопочитаемо лице турчин. Турчинът не му подаде своята, а сгърна и двете си ръце на гърди въз аленото джубе и се поклони.

– Вие кмет ли сте тук?

– Кмет е слугата ви, назър ефенди (господин министре).

– Колко къщи има селото ви?

– Двесте и петдесет къщи.

– Де отивате на съд?

– В Ак-Кадънлар, ефендим – отговориha няколко души едновременно.

– Добре ли сте?

– На вашето здраве, ние се радваме на всичките добрини, назър ефенди.

В това време излезе из тълпата един четирийсетгодишен турчин с бяло джубе и с бозев каук. Това бе дервиш и ходжата на селото. Той зафана да държи поздравителна реч с примижване и напевателен глас, на

книжовен турски език, от който министърът нищо не разбира. За щастие речта беше кратка. Иванов, в отговор на тая знаменита реч, каза криволяво няколко благодарителни думи на турски. Седна във фойтона, покани кмета да седне от дясната му страна и Осман шибна конете. По-голямата част от народа придружи колата, като вървеше зад нея, защото Осман нарочно бавеше вървежа на конете, за да бъде по-дълготрайно и величаво шествието. Из улиците други зрители се набираха, зад плетищата и вратните се подаваха полуоткритите лица на кадъните. На едно по-широко място въз бунището, един малък човек, облечен в шаячеви френски дрехи, свали шапката и извика многократно „ура“, махайки силно с шапката си към министра. Очевидно, тоя човек беше в голям възторг и знаеше да го изкаже.

Иванов попита кмета:

– Този българин ли е?

– Българин.

– Има ли тука и други?

– Само той е.

– Какво прави тука?

– Бакалин е. Но много чудат челечец.

Осман караше колата право, без да пита министра къде да спрат, очевидно, той знаеше де отива.

Те спряха пред една двукатна къща със стъквени прозорци и с варосани бели стени.

– Назър ефенди, вие сте ми честит гост тая нощ – каза кмета, след като скокна чевръсто от колата, и го покани в широко откритата вратня на къщата.

XV

Въведоха Иванова в една голяма стая на горния кат с ниски мендери, постлани с килими, домашна работа, с два големи прозорци към двора и улицата, украсени с железни пречки и с голи стени.

Когато кметът и другите още пет-шест първенци турци, коленичили почтително по мендерите, отдадоха един по един темената си на министра и приеха неговите, зафана се дълъг разговор по здравето на министра, по времето и температурата, състоянието на пътя и други подобни леки предмети, обикновени у турците подготвления към по-сериозен разговор.

В това време Иванов погледна през двора на улицата, дето се трупаха още турци. Той с очудване видя между тях един друг българин, помлад и спретнато облечен, който се разговаряше със старшият.

– Кой е този момък? – попита той кмета.

– Телеграфиста – отговори кмета.

Иванов пак погледна навън с безпокойство. Той ненадейно побледня: той се познаваше с него от Русе. Навярно, той е бил виден от телеграфиста, виден и познат. Всичката пирамида от ухищрения и лъжи, издигната досега, прочее рухваше! Той беше пропаднал, от смущение и напрежено мислене жилите му се надуха по челото, пот затече от косата му над слепите очи. А телеграфистът продължаваше живо да приказва със старшият, който го слушаше внимателно, гледайки често насам. Внезапно едно вдъхновение, което рядко посещава хората, изпаднали в такива критически минути, озари ума му. Той заповяда да повикат старшият, па откъсна от портфейла си един бял лист и написа с молив следната депеша:

„София. Александров, началник отделение в Министерството на правосъдието.

Изпратете ми веднага в Силистра списъка на мировите съдии. Задържете приказа за уволнението на Петровича, до втора заповед.“

Той подписа под депешата „Бандов“, името на тогавашния министър на правосъдието.

– Господин старши, предайте веднага тая телеграма да бъде съобщена в София.

Когато старшият излезе, той го проследи из прозореца и видя как той предаде депешата на телеграфиста и как по лицето на тоя последния

се изобрази необикновено очудване. Той се удари по челото и се затече към телеграфната станция. Това движение на очудване телеграфиста Иванов го счете като явен знак за сполуката на маневрата му. Защото той бе поискал с телеграмата да докаже на телеграфиста, че се лъжеше, като вярваше и убеждаваше старшият, че посрещнатият министър не бе министър Бандов, а чаканият и дебнатият от полицията офицерин Иванов, когото имаха заповед да арестуват.

Естествено, че нямаше началник в Министерството на правосъдието с името Александров: Иванов случайно го тури в депешата и следователно тя нямаше да намери приемател, а щеше да бъде счетена в София за мистификация.

По тоя начин опасността бе избягната поне за тая нощ.

Подир това лицето на Иванов се изясни. Сякаш един воденичен камък се смъкна от рамената му – бедата беше отстранена! Но подир този подвиг на мозъка, който му се стори свръхчеловечески, Иванов усети ужасна умора; той не беше в състояние да говори, ни да продължава комедията при достопочтените първенци и изпитваше неодолимо желание да остане сам по-скоро и по-скоро да напусне Мурсал-къой, дето се чувствуваше като над живи въглени.

И турците мълчаливо забележиха голямото утеснение на министра. Той набързо изпи кафето, което се подаде, и каза на кмета:

– Извинете ме, бей ефендим, аз съм много уморен, раздрусан от колата... Бих желал да си почина.

– И ние това виждаме, господин министре – отговориха почти всичките, като му се поклониха.

Иванов стана.

– Леглото ви е готово в тая стая – каза му кметът. – Благоволете, господин министре, да си починете, додето дойде време за вечеря.

Иванов, без повече церемонии, отиде в стаята, предназначена нему за спалня.

XVI

Той се тръшна на леглото там смазан; чувствуваше, че положението му ставаше опасно. Той знаеше, че не ще може да вечеря при тоя душевен смут, в който се намираше, нито да каже две свързани думи на трапезата. Онова, което би желал за тая минута, то беше да тръгне веднага и да гони границата, край на примеждията му. Но изпълнението на това желание бе немислимо: нямаше с каква извънредна причина да го обясни на гостолобивия кмет, па и Османовите коне, както бяха уморени, не биха могли да влачат файтона веднага. Дойде му тогава на ума да повика Османа и да сподели с него мислите си. Той плесна с ръце и при него влезе синът на домовладиката, който с нисък поклон очакваше заповед. Иванов го помоли веднага да повика Османа, па като си излезе момчето, той заходи назад-напред из стаята.

Бедният Иванов! Той не знаеше, че сега именно положението му бе станало критическо. Съдбата се беше страшно подиграла с него! Защото телеграмата, която мислеше, че го спаси, го погуби. Той беше погрешно предположил, че телеграфиста бе го познал и разправяше именно за това свое откритие на старшият: телеграфистът не бе го видял в лицето при влизането му в селото, бидейки занят в писалището си по това време; той погрешно си изтълкува и смисъла на очудването му при приемането депешата до София от старшият. Това голямо очудване се дължеше съвсем на друго обстоятелство; министърът Бандов преди две недели бе се оттеглил от кабинета, което събитие бяха оповестили във вестниците. Телеграмата, прочее, подписана от Бандова тук, като министър, когато същинския Бандов беше в оставка и в София сега, явно откриваше дръзкото мошеничество на Иванова и го погубваше безвъзвратно! Очевидно телеграфистът бе още там обадил това на старшията. Но бедният Иванов не знаеше това.

Скоро Осман се яви.

Иванов зе да му излага положението си и необходимостта утре много рано да напуснат Мурсал-къой.

Но Осман го пресече и му каза разтревожено:

– Чорбаджи, ти не знаеш какво одева научих от тукашния телеграфист: министър Бандов бил се оттеглил преди петнайсет деня от министерството, това било писано и във вашите вестници!

– Как? – извика обезумял от ужас Иванов. – Истина ли? Мене

тогава ще ме арестуват още сега!

Той се фана за главата отчаян. Светът му се въртеше, мислите му мъждееха, той чувствуваше, че полудява.

– Сега! Загинах си, Османе! – извика той. – Какво да се прави?

– Аз разбрах, че старшият се бои да тури ръка на тебе, понеже не вярва, не може да вярва онова, което му казва телеграфният. Той обадил по телеграфа в Шумен и очаквал потвърждение оттам на новината и заповед, как да постъпят с теб.

– Питаха ли те кой съм?

– Да, и казах, че си министър.

– Тогава и ти ще пострадаш.

– Не ще дума, чорбаджи.

– Тогава? – питаше Иванов разтреперан.

– Тогава остана само едно нещо: да тръгнем още сега, най-късно след един час. Конете са много уморени, но ще ги пресилим да ни изкарат оттук и ще се вмъкнем в някоя гора, да починат, а и ние да се потулим, додето намислим кой път да фанем.

– Но мене ме чакат за вечеря!

– Никой министър досега не е вечерял в Мурсал-къой, и ти няма да вечеряш... Направи се болен тук и аз ще ида да те извиня пред бея... Жалко, че няма да куснем от чудесната баклава... Чакай тук, лежи, а аз сега ще дойда.

Осман излезе.

Навън беше съвсем потъмняло.

Иванов се намираше в едно състояние близко до полуда. Нему се чинеше, че откак бе напуснал Шумен, той живееше лошав сън. Непрестанно напрежение на нервите, тревоги, треперане, криене личността си под възможни маски, сомнамбулско скитане из непознатите делиормански самотии, опасности – това беше халюцинация, тифозен блян! Някой Майн-Ридов роман със страшни приключения, изживян в някоя дива област при Амазонската река, в недрата на непроходимите лесове на тропиците... А сега това приключение с телеграмата, което отваряше черна пропаст под краката му!

Осман се завърна.

– Бея е много нажален – каза той – и всичките гости, че неразположението не ти дава възможност да седнеш на трапезата им.

– А сега? Османе, ти мисли за мене, аз съм неспособен да мисля.

– Аз намислих, чорбаджи: ела да излезем сега. Навън е тъмно като рог.

Иванов покорно и машинално подири Османа и излязоха из вратата. Турчинът я тегли, заключи я, тури ключа в джеба си и поведе Иванов предпазливо през задния двор. Отвори една врата в дъното му, без да бъдат съгледани от някого в мрака, и излязоха на друга улица. Подир малко се намериха при „одаята“, дето стоеше файтонът. Зад одаята се чернееше гъст дърволяк.

Осман му го посочи:

– Скрый се в тоя дърволяк и ме чакай.

– Ами ако ме подирят там и видят, че ме няма? – попита бежанецът.

– Не се грижи, аз зех ключа на вратата. Когато се видяхме с бея, аз му казах, че ти желаяш да не те безпокоят тая нощ, за да можеш да си отдъхнеш добре. Утре ще останеш за обед, та да се запознаеш със селото и да чуеш жалбите на селяните.

И той отиде да докара конете.

Иванов се примуши и клекна в най-тъмното място на гъсталака.

Нощния мрак и безлюдие помогнаха на бежанците да напуснат селото, незабелязани от никого и да изминат клисурата зад него.

Те пътуваха около два часа в тъмнината на къра. Осман смяташе, че до границата им остават още пет часа, ако вървяха неспирно. Но това не беше възможно, защото трябваше да дадат дълговременен отдих на конете, неуспели да си починат в Мурсал-къой. Осман обаче реши да кара, за да изминат през нощта повече път, а почивката да стане, когато припече слънцето утре. Той рискуваше да повреди конете, но спасението на Иванова за него беше най-важното в тая минута, то заслужаваше всякакви жертви.

И той, и Иванов бяха постоянно под страх, дали няма да ги преследват конните стражари, в случай че са получили своевременно заповед от Шумен за това и са открили бягството на Иванова. Но тишината отзаде им продължаваше, никакъв шум не нарушаваше спокойствието на къра.

По изгрев слънце те дадоха малко почивка на конете в един шумак, после пак поеха пътя си, минавайки из отстранени пътища и затънтени места на Делиормана. Но заедно с напредването на деня и опасността порастваше. Срещаха пътници турци, които можеха да обадят дирята на файтона, в случай че неминуемата потеря се срещнеше с тях.

Но и до обед никакъв признак от опасност не идеше да ги обезпокои. Те се поразхлабиха, разбраха, че и да ги гони потеря, тя се е заблудила из други пътища.

Излязоха на една широка поляна, постлана със зеления килим на

ливадите и ръжените ниви. Там край пътя имаше кладенец. Осман спря файтона, за да напои конете. През това време Иванов тръгна пеш, за да се поразтъпче по правия и гладък път, що се простираше по права линия до горите на север.

XVII

Подир страшните душевни вълнения тая нощ той се усети поободрен – някаква свежест се вдворяваше у него. Дойде му сега на ума колко той дължеше на тоя делиормански турчин за своето почти вярно избавление! Колко преданост, колко съчувствие, колко доброта показа той към него, и то като беше увреден и оскърбен толкова от него, без да е длъжен да стори и стотната част от онова, което направи, за да го спаси от беда. Какво струваше на тоя турчин да се откаже да напуска шосето, по което се беше условил да го заведе към границата, за да не троши конете си четири дни из делиорманските завои, и да го остави в ръцете на двамата конни стражари, които се домогнаха да арестуват бежанеца? Какъв му беше тоя бежанец, какво го свързваше с него, какво го интересуваше той, за да прегърне делото му като свое и да понесе тежината на отговорностите за укривателство и качърдисване един политически престъпник, дебнат и дирен с толкова упоритост от властта? Какви облиги очакваше от Иванова, та вместо да си отмъсти за миналото рискуваше толкова за него?

И Иванов веднага си отговори, че не за парите Осман му правеше това добро. Користта, студената алчност за печалба не могат да вдъхнат такава чиста преданост, такива високи човешки чувства. Доброта, милост, великодушие – боже, мислеше си той, каква висота се крие в тези прости думи, какъв героизъм и колко величие. Тоя Осман сега стоеше пред него сто аршина по-високо от него, образования, деликатния, гордия със своята културност и широта на мислите млад офицерин. Той си зададе въпроса: би ли сторил той за Османа това, което Осман правеше за него, и си отговори пак веднага, че не. Не би сторил това не само за тоя друговец, но и за един българин, за един роднина, даже за един приятел. Не, той не би се изложил на туй безпокойство и тежка неприятност за друго. Той никога не бе си задавал такъв необикновен въпрос и никога не бе подозирал в себе си такъв егоизъм. А сега една неволна изповед той правеше пред себе си, и за да погледне така дълбоко в душата си, трябваше да се случи или мине това събитие. И Осман продължаваше да расте в очите му. И като продължаваше да се вгълбочава в тоя ред на мисли, Иванов неволно се повръщаше към миналото си, към служебното си минало, и то му се видя страшно, пусто и студено, неосветлено ни от една топла луча, която да го утеши и зарадва в тая

минута. Като военен прокурор, назначен да обвинява набедените и да жигосва виновните с пламенна и негодующа реч, той си припомни, че никога чувство на жалост не бе огрявало красноречието му, нито великодушието някога бе му диктувало едно добро душевно движение, макар и въпреки очевидността на студения и неумолим член на закона... Той беше останал студен и неумолим, като самия закон. А той с две думи добри и милостиви, пошъпнати от сърцето, би спасил глави от бесилката, би намалил с години затворническото изтезание на нещастни същества, които животът е довел под ударите на закона. Сега той си спомняше хубаво толкова бледни лица на обвиняеми, вперили плахи очи в него, как с трепет и страх следяха потока на обвинителните му речи, чуваха присъдата си, чувствуваха гибелта си. А как е било добре и как лесно да е бил добър и да е огрявал страдните души с топлите зари на радостчицата и надеждата! Но той беше строг блюстител на закона, жесток към виновните, които само защото бяха слаби вече, имаха право на повече милост и доброта... И той чувствуваше сега пустота в сърцето и чувствуваше колко тоя Осман е по-добър и по-светъл от него. Той не бе изпитвал героизмът на милостта, едно от най-сладките божествени усещания, толкова рядко в човешкото общество, достъпно само за избраните сърца. Как е груб живота, как е кораво сърцето, как е силно и тържествующе злото в света! Каква полза, че човечеството напредва във всестранния развой на своите сили, а културата всепобедно носи своето светло знаме, когато те не са способни да засегнат сърцето и го събудят за движение благо и безкористно. Тоя невежествен турчин ги обладава, впрочем и той сега е по-високо над всички човешки прогреси, защото той знае да бъде човек, просто, непреднамерено, естествено, без да си дава никакви усилия на ума, без разчет да зачуди някого, да заслужи пофала или награда... Та впрочем, тая добродетел се не забелязва...

XVIII

Беше единайсет часа. На откритата равнина ходи назад-напред румънски войник. Отсам ходи български войник.

Между тях е линията на румънската граница. На няколко стотин метра оттам, из един шумак, из който не излизаше никаква пътека, излезе един файтон и бързо се запъти на север. Това беше нашият файтон. Българският войник го видя и като че разбра целта му, затече се към него.

Но файтонът бързаше като стрела. Бичът на Османа се дигаше и слагаше по гърбовете на запенените коне. Успоредно с българския войник тичаше и румънският по посока на колата.

Внезапно Осман спря колата на едно място, а Иванов слезна, зе куфара си и мина напред.

Това беше в Румъния.

1905 г. май

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4197>]